

ВПЛИВ ХРИСТИЯНСТВА НА РОЗВИТОК СВІТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розглянуто вплив християнства на процес становлення педагогічної науки в Україні. У статті виявлені основні тенденції вивчення української народної педагогіки. Автор висвітлює проблеми теорії та практики виховання дітей в Україні на основі християнської моралі.

The influence of Christian traditions on the present state of secular pedagogical science in Ukraine is studied. The article defines main tendencies of research Ukrainian folk pedagogical traditions. The author shows the problems of the development of theory and practice of children upbringing on the basis of Christian morality in Ukraine.

Історія розвитку педагогічної думки в Україні вказує на те, що християнство відіграло в ній визначну роль. За відомих усіх причин у радянській Україні на певний час християнські педагогічні традиції були занедбані й не мали можливості розвинути в рамках офіційної радянської педагогіки.

У незалежній Україні нарешті відновлено зв'язок часів: здійснюється процес взаємного збагачення церковної та світської теорії виховання. Як церква думає над тим, що запозичити з кращого досвіду радянської та сучасної української педагогіки, так і світська педагогічна наука вивчає здобутки церковної педагогіки. Сучасна українська педагогіка знову збагачується надбаннями християнської педагогічної думки, заново переосмислює свій розвиток у руслі християнського вчення. З'являється все більше вчених, предметом дослідження яких стають проблеми релігійного виховання.

Багатолітнє дослідження автора вказує на те, що предметом вивчення окремих науковців є різні аспекти здобутків виховання на християнських моральних цінностях в Україні, але питання загального розвитку сучасної світської педагогічної науки під впливом християнства досі залишалося невивченим.

У зв'язку з цим нагальною необхідністю педагогічної науки на сучасному етапі є осмислення й оцінка процесу розвитку світської педагогічної науки під впливом християнської виховної традиції, що й ставить за мету автор даної статті.

Нас цікавило, якою мірою знаходить відображення питання християнських виховних традицій у науково-педагогічній літературі часів незалежності України, присвяченій українській етнопедагогіці, історії розвитку педагогіки в Україні, удосконаленню теорії виховання в сучасних умовах. Виявлено дві основні тенденції у вивченні науковцями українських народних виховних традицій та в розробці сучасної теорії виховання.

Перша тенденція простежується в присвячених українській етнопедагогіці, народним виховним традиціям, українознавчому вихованню працях (Г. Васьківська, Т. Дем'янюк, М. Дмитренко, С. Домбровський, Ю. Руденко, Р. Скульський, Є. Сявак, М. Стельмахович, Б. Ступарик, В. Сухомлинський, Г. Тарасенко, М. Ткач, В. Хрущ), де зазвичай домінуючим є акцент на розкритті народності без детального аналізу природи, світоглядних коренів традицій, коли язичницький та християнський елементи в них спеціально не виокремлюються, переплітаються; питання впливу християнських конфесій на формування традицій не досліджується й не виділяється окремо.

Відносно навчальної літератури з історії педагогіки в Україні відзначимо, що сучасні автори підручників, посібників з історії педагогіки (В.М. Галузинський, М. Євтух, В. Живодьор, В. Кравець, М. Лемківський, О. Любар, М. Рисіна, А. Сбруєва, С. Сисоєва, І. Соколова, М. Стельмахович, Б. Ступарик, Д. Федоренко) зазвичай також притримуються першої тенденції у даному питанні, у цілому продовжуючи радянську традицію (М. Гриценко, Г. Жураковський, М. Заволока, М. Костянтинів, Є. Мединський, О. Ососков,

О. Піскунов, В. Струмінський, З. Хижняк, М. Шабасва), розглядаючи християнську педагогіку не як окремий педагогічний феномен з усіма його специфічними особливостями, а як загальний фон розвитку освітньої справи в Україні.

Проблеми виховання сучасними дослідниками здебільшого продовжують розглядатися зі світських позицій, про що свідчать дослідження І. Беха, К. Дорошенко, І. Кравченко, І. Погорілої, В. Страшного, Н. Тимошук, Т. Яценко та ін.

Проте ознакою часу є зростаюча тенденція враховувати релігійний фактор, релігійні (у тому числі й християнські) виховні традиції при формуванні народної духовності, організації національного виховання в Україні (С. Домбровський, В. Каюков, М. Кононенко, П. Кононенко, В. Костів, О. Любар, І. Мартинюк, О. Пилипчук, Н. Поклад, Р. Скульський, В. Струманський, Т. Усатенко, В. Хрущ та ін.).

Проблемі виховання особистості на засадах морально-християнських цінностей в Україні дисертаційні дослідження присвятили О. Каневська (XVI – перша половина XVIII ст.), Т. Ільїна (XIX – початок XX ст.), Т. Тхоржевська (розвиток теорії та практики виховання дітей на засадах православної моралі в історії педагогіки України). В. Карагодін дослідив проблему морального виховання в педагогічній думці IV – XI ст. Внесок УГКЦ у справу морально-релігійного виховання молоді Галичини розкривається в дослідженнях Л. Генік, І. Мещеряк, М. Чепіль, Ю. Щербяк та ін.

Особливе місце серед українських дослідників християнського виховання посідає О. Вишневський, який є дослідником у сфері сучасних проблем християнського виховання в Україні; розробником кодексу цінностей сучасного українського виховання, теоретичних основ педагогіки з урахуванням історичного християнського виховного досвіду українців.

Проблема моральності сучасного українського суспільства й ролі християнської релігії, православ'я у виправленні існуючого стану; питання історичних заслуг православної церкви в просвіті народу, впровадження християнських моральних цінностей у навчальні заклади розглядається такими вченими: Т. Алексеєнко, І. Андрухів, Г. Батичко, А. Богуш, А. Бойко, Д. Болгарський, Т. Болгарська, С. Вацлавська, А. Вихрущ, Л. Вовк, Н. Вовчук, Ю. Гуров, А. Гурова, М. Дарманський, О. Євстигнєєв, М. Євтух, З. Жеруха, В. Жуковський, К. Журба, Л. Задорожна, В. Зотов, І. Зязюн, В. Карагодін, С. Карпенчук, В. Костів, Т. Кравченко, В. Кузьмик, В. Кухарський, Л. Майко, В. Маключенко, В. Маліновська, Г. Маслай, О. Матвієнко, М. Мельничук, В. Мосіяшенко, В. Ніконенко, В. Оржеховська, Е. Панасенко, В. Патійчук, В. Пашенко, Д. Пенішкевич, О. Петренко, І. Петрова, Л. Петрук, Л. Повалій, В. Постовий, В. Рашковська, О. Савченко, Г. Сагач, В. Синіцин, Л. Согур, О. Сухомлинська, С. Фокін, В. Хайруліна, О. Хромова, М. Чепіль, М. Швед, П. Щербань, І. Яцко, В. Яценко.

У науково-педагогічному полі України представлений цілий спектр інколи абсолютно протилежних думок. Одні педагоги прагнуть відшукати спільне в поглядах на виховання в науці і релігії, узгодити філософський, педагогічний і релігійний аспекти пошуків у сфері морального виховання; інші – бачать у православному або християнському вихованні в школі єдину запоруку виходу з духовної кризи суспільства або звинувачують суспільство в захопленні Заходом. Деякі з ностальгією згадують радянські часи й не припускають думки про можливість релігійного виховання в школі, натомість пропонують світські шляхи гуманізації навчально-виховного процесу. Одних педагогів турбує та ситуація поділу української церкви, яка ускладнює взаємодію держави і церкви у виховній справі, інші – не надають великого значення різноманіттю церков і відносно до України вважають правильним говорити взагалі про православ'я. Серед захисників православ'я є як прихильники релігійного виховання в школі, так і противники. Багатьом авторам не вистачає глибини проникнення в корені виховних проблем, а притаманні ствердження без доказів, заклики без аргументів. Такий бездоказовий стиль більш властивий представникам православної церкви, оскільки в основі їх переконань лежить тверда віра, авторитет церкви. Щодо історії релігійного виховання, то православні священники інколи висловлюють навіть більш критичні зауваження, ніж науковці. Таку обережну позицію науковців можна віднести

до позитивного явища, якщо розцінювати як усвідомлення трагічних помилок войовничого атеїстичного виховання й бажання бути максимально вираженими. З іншого боку, науковцям бракувало й бракує об'єктивних знань про релігійну мораль, сутність християнської педагогіки і це – на фоні певної розгубленості, ціннісної дезорієнтації в суспільстві, певного затишшя у виховній царині першого десятиріччя незалежності України, і специфічної ситуації в церковному житті країни.

Українські філософи, релігієзнавці теж стоять на шляху до об'єктивного, різнобічного вивчення релігійної моралі, але поки що не надають відчутної допомоги педагогам у вивченні особливостей християнської моралі. Філософський аспект проблеми виховання на принципах християнської моралі розглядають сучасні українські вчені: В. Бондаренко, Б. Гальперін, В. Єлецький, М. Закович, А. Комарова, Н. Кочан, В. Малахов, В. Мовчан, В. Нестеренко, Н. Поліщук, К. Сигов, Г. Степаненко; особливості християнської моралі – М. Зайцев, Ю. Калінін, В. Мовчан, В. Малахов, М. Маринович, В. Нестеренко, П. Яроцький; моральні цінності Київської Русі – С. Снігур, Т. Чайка. Роль православ'я в історії України, у формуванні духовності, історію православної церкви досліджують філософи, релігієзнавці: В. Бондаренко, В. Горський, А. Глушак, В. Демочко, С. Головащенко, В. Климов, А. Колодний, Н. Кочан, П. Кралюк, С. Логвинов, О. Магеря, О. Саган, С. Сироватський, Є. Харьковщенко, П. Хрієнко, П. Яроцький, історіографи: К. Крайній, В. Ластовський, О. Тригуб, М. Харитин, Н. Шип та ін. Просвітницьку діяльність православної церкви вивчають історіографи: С. Кагамлик, Г. Надтонка, В. Перерва, Л. Посохова, Г. Степаненко, О. Чиркова та ін.

Аналіз матеріалів церковно-світських, науково-практичних конференцій в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст., науково-педагогічних праць, присвячених питанням морально-релігійного виховання дітей і молоді дає змогу зробити висновок, що увага сучасних педагогів, які цікавляться проблемами релігійного виховання, прикута до певного кола тем, серед яких виділено: релігійне виховання в історії педагогіки, проблеми духовності, моральності в сучасній Україні, досвід релігійного виховання в інших країнах та сучасній Україні.

Дослідження засвідчує регіональність у ставленні до проблеми морально-релігійного виховання в Україні. Так, у центральній та східній Україні, тобто там, де історично панувала православна релігія, питання релігійного виховання не є для світських педагогів надто актуальним. І це природно, адже вплив церкви на душі людей був на довгий час перерваний. Тут превалює ідея громадянського виховання, яка передбачає плюралізм думок, світський характер виховання, світські правові механізми регулювання суспільного життя, що добре відображено в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [2] та ідея особистісно орієнтованого виховання [1]. Розвитку набуває ідея формування особистості на християнських моральних цінностях засобами позашкільної освіти [4: 1-3; 7]. Попри загальну тенденцію, ідея виховання в школі на православних традиціях знаходить практичне втілення, про що свідчить досвід вивчення „Основ православної культури” в АР Крим, Києві, Херсоні [3: 71; 6: 1].

Педагоги Західної України (тобто тих регіонів, де історично сильний виховний вплив мала УГКЦ) на протигагу своїм колегам мають тривалий досвід розв'язання проблеми морально-релігійного виховання дітей і молоді. Їхнє зацікавлення має не тільки теоретичний, але й практичний характер, оскільки вони взяли активну участь у забезпеченні шкільного виховання на християнських засадах навіть попри офіційну освітню політику України. Морально-релігійне виховання сприймається ними як органічна складова національного виховання. Усвідомлюючи перепони, що стоять на шляху церковної консолідації, чимало педагогів, використовуючи суто педагогічні засоби, зробили все можливе, щоб християнська мораль увійшла в життя українських школярів уже сьогодні, щоб школа стала середовищем міжконфесійного компромісу. Йдеться, безумовно, про досвід тих областей України, де впродовж років викладається предмет “Християнська етика”.

Останні події в Україні засвідчили, що в державній політиці щодо релігійного виховання відбуваються великі зрушення. Миттєво відреагувавши на доручення Президента

України В. Ющенко щодо подолання морально-духовної кризи суспільства, Міністерство освіти і науки України здійснило справжній прорив у даній справі, наблизившись до західноєвропейської практики. Відтепер, починаючи з 2005/2006 н. р., батькам надано право вибору вивчення дітьми „предмета „Етика” у п’ятих-шостих класах або факультативних курсів морально-етичної проблематики, що апробуються в регіонах, зокрема таких, як „Основи православної культури”, „Християнська етика”, „Християнська культура”, „Основи мусульманської культури Криму” тощо” [5].

Таким чином, розвиток сучасної світської педагогічної думки зазнає традиційного для України впливу християнської виховної теорії та практики. Це знаходить своє відображення у вивченні та аналізі здобутків християнського виховання й можливостей їх використання в сучасній виховній системі України. У питанні впровадження традицій християнського виховання в шкільну систему немає одностайності, тож країна стоїть на порозі вироблення чіткої аргументованої освітньої політики в цьому питанні, а отже, потребує подальших досліджень у сфері шляхів використання християнського досвіду в системі освіти України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.
3. Матеріали сусп.-пед. читань „Духовно-моральне виховання”. – Севастополь, 2003. – 79 с.
4. Міжнародна науково-практична конференція „Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості”: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.М. Оржеховської. – Ч. I. – К., 2002. – 119 с.
5. Огнев’юк В. О. Про вивчення етики у 2005/2006 навчальному році // Освіта України. – 2005. – № 64. – С. 9.
6. П’ятак М. Чи мають право діти вивчати релігію своїх батьків? // Спасите наши души. – 2005. – № 6 (74). – С. 36-37.
7. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13-18.

УДК 37.03

С.Б. Бричок

ВІДОБРАЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ СОФІЇ РУСОВОЇ У ПУБЛІКАЦІЯХ ЖУРНАЛУ “СВІТЛО” (1910-1914 РР.)

У статті представлено аналіз публікацій Софії Русової, вміщених у часописі „Світло”, який дозволяє отримати уявлення про коло її педагогічних інтересів та роль у становленні української школи.

The article represents the analysis of Sofia Rusova’s articles published in “Svitlo” miscellany that enables to get an insight into the circle of her pedagogical interests and the role in Ukrainian school development.

Сучасна українська педагогічна наука нараховує ряд ґрунтовних досліджень, в яких у систематизованому й узагальненому вигляді аналізуються педагогічні погляди, літературно-публіцистична творчість, освітня й громадсько-політична діяльність педагога Софії Русової (1856-1940). Окремі аспекти її життя і діяльності висвітлювалися у працях Г.Груць, І.Зайченка, Є.Коваленко, Н.Малиновської, З.Нагачевської, І.Пінчук, О.Проскури, О.Сухомлинської [1; 2]. У цих дослідженнях наголошується на тому, що С.Русова вперше в Україні створила концепцію національної освіти, розвивала питання виховання й навчання